

BURSA'NIN TARİHİ MAHALLELERİ II

HOCATAŞKIN, KURTOĞLU, MEYDANCIK, NAMAZGAH, YEŞİL

BURSA'NIN TARİHİ MAHALLELERİ - II -
Hocataşkın, Kurtoğlu, Meydancık, Namazgah, Yeşil

Bursa Kitaplığı

www.bursa.bel.tr

Proje Genel Koordinatörü

Aziz Elbas
Ahmet Erdönmez
Proje Yürütücüsü

www.bursaarastirmalarimerkezi.org
Işık Demir, Sibel Gök, Aysun Yedikardeş
Cengiz Bütün, Yeliz Mutlu, Cemil Menteşe

Editör

Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu
Prof. Dr. Necmi Gürsakal
Aziz Elbas

Katkıda Bulunanlar

Ufuk Varveren (Hocataşkın Mahallesi Muhtarı)
Hasan Dinsel (Kurtoğlu Mahallesi Muhtarı)
Sıddık Öztürk (Meydancık Mahallesi Muhtarı)
Nedim Serbestol (Namazgah Mahallesi Muhtarı)
H.Basri Yekin (Yeşil Muhtarı)
Mehmet Önel
Ali Enginay
Ayşenur Türkeş
Anıl Sarper Aşkiner

Arşiv

Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Belleği

Fotoğraflar

Sabit Bölükemini
Hakan Aydın
Bursa Araştırmaları Merkezi

Tashih

Uygar Umut

Tasarım

KASIRGA

Tanıtım Reklam ve Organizasyon

Kapak Tasarımı

Barış Güleç

Kapak Fotoğrafları

Yeşil Camii ve Yeşil Türbe Civarı, 1900
Bursa Panoraması'nda Yeşil Külliyesi, 1890
Yeşil Camii ve Yeşil Türbe ile Tatarlar Mahallesi, 1890
Kurtoğlu Mahallesi, Yeşil Caddesi, 1900
Setbaşı Caddesi, 1890

Baskı - Cilt

Akmat Akınoğlu Matbaacılık A.Ş.

ISBN

978 - 605 - 5382- 06 - 3

Yapım

BURSA
KÜLTÜR A.Ş.

© 2011 Bursa Kültür A.Ş. Bu kitabın tüm yayın hakları
Bursa Kültür A.Ş.'ye aittir.

Yazılı izin olmadan kısmen ya da tamamen yeniden basılamaz.

Dağıtım

Bursa Kültür A.Ş.

Adres: Merinos Parkı Atatürk Kongre ve Kültür Merkezi B Kapısı
Osmangazi Bursa

Tel: + 90 224 253 26 46 Faks: + 90 224 253 14 85

info@bursakultur.com / www.bursakultur.com

BAYEZİD PAŞA MAHALLESİ

Prof. Dr. Osman ÇETİN*

Neşet Köseoğlu, "Tarihte Bursa Mahalleleri" isimli kitabında 274 Bursa mahallesinin adını verir. Son elli yılda kurulanları bir tarafa bırakacak olursak bugün Bursa'da mevcut olan mahallelerin pek çoğu fetihten sonraki yüzyıl içinde kurulmuştu. Bu mahallelere ad konulmasında hiçbir resmi makamın etkisi olmamıştı. Bu sebeple kendiliğinden oluşan mahalle adlarının nasıl verildiğini bilmek Bursa'da yaşayanları ve Bursa'yı yaşatanları öğrenmek bakımından önemlidir.

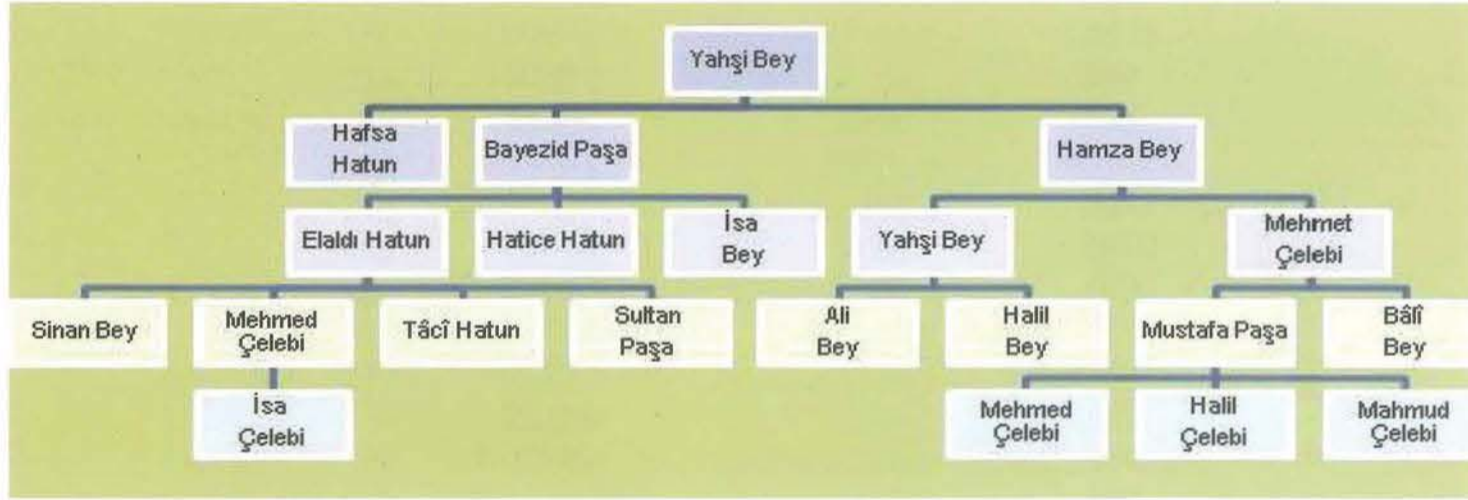
Köseoğlu'na göre Bursa mahalleleri şöyle ortaya çıktı:

1- Bursa alındıktan sonra çevreden gelenler oturdukları

mahalleye kendi adlarını vermişlerdi; Sivaslılar, Simavlar, Bilecikliler gibi.

2- Fetih sırasında veya kısa bir süre sonra Bursa'ya gelen dervişlerin dergâhlarını kurdukları yerler zamanla o kişilerin adıyla anılır olmuştu; Musa Baba, Abdal Murat, Abdal Mehmet, Pir Emir, Emir Sultan, Zeyniler gibi.

3- Osmanlı tarihi bakımından önemli olan, ayrıca Bursa'ya hizmeti geçen kişilerin isimleri, özellikle bunların yaptırmış oldukları tarihi eserlerin bulunduğu mahallelere ad oldu; İvaz Paşa, Lala Şahin Paşa, İbrahim Paşa, Ali Paşa, Umur Bey, Oruç Bey, Timurtaş Paşa, İsa Bey gibi.

Resim 1: Bayezid Paşa'nın soy kütüğü

*Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

4- Bursa'da doğan, yaşayan ve yetişen şair ve ilim adamlarının isimleri zamanla mahallelere ad oldu; Molla Gürani, Molla Fenari, Molla Hüseyin, Koca Naip, Ahmet Paşa, Hocaşade, Altıparmak gibi.

5-Büyük, küçük sanat adamlarının isimleri de mahallelere ad olarak konuldu; Nakkaş Ali, Lökçü Hamza, Kasap Hüseyin, Mantıcı, Kemhayi, Makramacı Hoşkadem, Makramacı Mesut gibi.

6- Bazı mahalleler orada yapılan işe göre isim aldı; Debağlar, Atpazarı, Balıkpazarı gibi.

7- Büyük mimari anıtların isimleri yapıldıkları mahallenin adı haline geldi; Yıldırım, Yeşil, Muradiye, Hamzabey gibi.

8- Maksem, Pınarbaşı, Yeni Mahalle, Hisar gibi farklı sebeplere bağlı olarak ortaya çıkan mahalleler de oldu.

İşte Bursa'nın bu eski mahallelerinden biri de *Bayezid Paşa Mahallesi*'ydi. Mahalle Yeşil'le Emirsultan arasında Şible'nin kuzeyinde yer alıyordu. Mahalleye bu adın verilmesi, yukarıda da ifade edildiği gibi, Bayezid Paşa'nın bu semte yaptırdığı hayır eserlerinden kaynaklanıyordu. Biz de bu yazımızda Bayezid Paşa, Bayezid Paşa Mahallesi ve onun eserlerini tanıtmaya çalışacağız.

Bayezid Paşa:

Bayezid Paşa, Çelebi Mehmed ve II. Murat devrinin yüz aki devlet adamlarındandır. Babasının adı Yahşi'dir. Amasya'da doğmuştur. Bu sebeple bazı kaynaklarda kendisinden *"Amasyalı Bayezid Paşa"* diye söz edilir. Sarayda yetişti ve Yıldırım Bayezid zamanında askerî bazı görevlere getirildi. Çelebi Mehmed'in Amasya'daki sancak beyliği sırasında onun yakınları arasında yer aldı. Yıldırım, Ankara Savaşı'nda Timur'a esir düşünce henüz 15 yaşında bulunan Şehzade Çelebi Mehmed'i düşmanın eline düşmekten kurtardı ve tebdil-i kıyafet edip pek çok sıkıntıya girerek sâlimen Amasya'ya ulaştırdı. Çelebi de bu sadakatının karşılığı olarak onu vezir yaptı ve saltanatı süresince danışman olarak yanında bulundurdu.

Fetret Devri'nde şehzadeye bağlılığını sürdüren ve hiçbir hizmetten geri kalmayan Bayezid Paşa, 1413'te Çelebi Mehmed'in ülkede asayiş ve birliği sağlamasından sonra Rumeli beylerbeyliğine ve veziriâzamlığa yükseldi. Musa Çelebi'nin bertaraf edilmesinde rol oynadı. Osmanlı-Karaman mücadelesinde Karamanoğlu Mehmet Bey'in Osmanlılar lehine bir anlaşma imzalamasını sağladı. Bayezid Paşa, Karamanoğlu tarafından Bursa kuşatıldığı zaman yakılan Orhan Camii'ni Çelebi Sultan Mehmed'in emriyle 1417'de yeniden yaptırmıştı. Şeyh Bedrettin İsyarı, dönemin en önemli dinî-sosyal olaylarından biriydi. Bayezid Paşa, 1420'de önce Şeyh Bedrettin'in yakın adamlarından olan Börklüce Mustafa, Torlak Kemal ve bu iki kişinin çevresinde toplanan âsi *"Bedreddinlileri"* bertaraf etti. Daha sonra Deliorman taraflarında yerleşen Şeyh Bedrettin üzerine yürüdü.

Edirne'de ölen Çelebi Sultan Mehmed'in ölümünü İkinci Murat Amasya'dan Bursa'ya gelinceye kadar kırk gün gizledi ve böylece çıkması muhtemel bir fitneyi önlemiş oldu. Bu, devletin geleceği bakımından çok önemli bir tedbirdi. Çünkü İstanbul'da rehin tutulan Şehzade Mustafa, yapılan anlaşma gereği padişahın ölümünden sonra serbest bırakılacaktı. Öyle de oldu. Tarihlerimizin *"Düzmece Mustafa"* dediği Şehzade, Sultan II. Murat'a karşı ayaklandı. Düzmece Mustafa'ya karşı serdar tayin edilen Bayezid Paşa, Edirne civarında, Sazlıdere'de yapılan savaşta, kendi askerlerinin ihaneti sonucu yenildi ve kardeşi Hamza Bey'le birlikte teslim olmak zorunda kaldı. Ertesi gün İzmiroğlu Cüneyd Bey'in tahrikiyle öldürüldü (1421). Mezarı Sazlıdere'dedir.

Tedbirli ve otoriter bir kişi olan Bayezid Paşa, Osmanlı veziriâzamlarının en büyüklerinden biriydi. Özellikle Çelebi Mehmed'in devleti toparlama yolundaki faaliyetleri sırasında büyük hizmetleri geçmiş ve itibar kazanmıştı. İyi bir devlet adamı olduğu kadar büyük bir hayırseverdi. Amasya ve Bursa'da önemli eserler yaptırmış, zengin vakıflar kurmuştu.

Bayezid Paşa'nın Bursa'daki hizmetleri kendi devriyle sınırlı kalmadı. Kardeşi Hamza Bey'le

oğlu İsa Bey Bursa'ya önemli eserler kazandırdılar. Ayrıca soyundan gelenler arasından birçok devlet adamı yetişti. Bunlar Bursa'nın imarına katkıda bulundular.

Hamza Bey, Muradiye semtinde bir cami ve medrese yaptırdı. Türbesi de oradadır. Çelebi Mehmed, II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet zamanında önemli askeri ve idari görevlerde bulunmuş, devlete hizmet etmişti.

Bayezid Paşa'nın Elaldı Hatun, Hatice Hatun ve İsa Bey adındaki çocuklarından Hatice Hatun Amasyalı Hacı Kutlu Şah oğullarından Şadgeldi Bey'le evlenmişti. "İncirlice Çeşmesi" bu kadının vâkıfıydı.

Oğlu İsa Bey'e gelince; İsa Bey Osmanlı devlet adamlarındandır. Babasının türbesi civarına gömülmüştür. Devlet Hastanesi'nin bulunduğu yerde bir medrese, yanında da bir imaret ve mescit, ayrıca bir de hamam yaptırmıştı. Medrese ve imaret yok olmakla birlikte mescidi, "İmaret-i İsabey Mescidi" adıyla hala hizmetini sürdürmektedir. İsabey Camii, küçük ve şirin bir camidir. İsa Bey, hayratının yaşatılması için Bursa Hisarı içinde geniş bir arsa, köyler, bahçe ve tarlalar, koru ve meralar vs. vakfetmişti. Ahmet Vefik Paşa, 1878'de bu camiyi tamir ettirmişti.

Kepecioğlu'na göre Bayezid Paşa'nın soy kütüğü şöyledir:

Bayezid Paşa Mahallesi:

Habipoğlu Mahallesi gibi bazı eski Bursa mahalleleri günümüzde bulunmuyor. Mahalleye adını veren "*Habipoğlu Mescidi*", "*Veled-i Habip Camii*" adıyla varlığını ve hizmetlerini sürdürmekle birlikte bu mahalle Alipaşa Mahallesi bünyesine katılmış ve adı tarihte kalmıştır. Artık bir muhtarlık olarak temsil edilmez olmuş benzer başka mahalleler de söz konusudur. Tıpkı bunun gibi bugün bu isimle anılan bir mahalle bulunmamasıyla birlikte "*Bayezid Paşa Mahallesi*" de Bursa'nın en eski mahalleleri arasında yer almaktadır. Bayezid Paşa, bu mahalleye adını veren cami ve medresesini Çelebi Mehmed devrinde yaptırdığına ve ölüm tarihi 1421 olduğuna göre,

bu mahalle, en az bu tarihten itibaren kurulmuş olmalıdır. Zaten bundan yaklaşık kırk sene sonrasına ait Bursa Kadı Sicillerinde Bayezid Paşa Mahallesi'nin varlığını gösteren kayıtlar vardır.

Günümüzde Yeşil'den eski Bayezid Paşa Mahallesi'ne gitmek için "*Yeşil İmaret*"nin doğusundan aşağıya, kuzeye inen "*Uğurlu Sokak*"ı takip etmek yeterlidir. Bu sokak aslında bir merdivenli sokak görüntüsünde uzanıp gider. Merdivenler iki kademe hâindedir. İlk kademedeyken sonra, önce "*Uzun Aralığı Sokak*", otuz kırk basamaktan sonra da "*Şible Caddesi*" sokağı keser. Bu noktadan itibaren "*Beyazıt Sokak*" başlar. Beyazıt Sokak'a açılan "*Çatal Çıkma*" ve "*Sevindi Sokak*"ı da

Resim 2: Bayezit Sokak

geçince küçücük bir meydana ulaşılır. Meydanın sağında iyice toprağa gömülmüş, yalağı betonla doldurulmuş eski bir çeşme, çeşmenin arkasında da "Bayezid Paşa Camii" yer alır. Cami hafif bir yamaca inşa edilmiştir. İşte bir zamanların Bayezid Paşa Mahallesi bu mescidin çevresinde şekillenmişti.

Yüzyıllar boyu insanların kana kana su içip hayat buldukları çeşme şimdi kurumuş. Kepecioğlu: "İncirlice suyu, Bayezid Paşa'nın vakfidir" diyor.⁶ Anlaşılan bu hayırsever devlet adamı medresesine, camisine belki de 1478'de 35 avârizhâne olduğunu bildiğimiz⁷ İncirli Mahallesi'ne bu suyu getirmişti. Çeşmenin kitabesi var, ancak bu yeni bir kitabe. Kitabede aynen şöyle yazılı: "Sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât. 1331 senesi ashab-ı şüf'a tarafından 15.500(?) kuruş ile meydana gelmiştir." Bu, miladi tarih itibarıyla 1915-1916 yıllarına denk gelir. Görünüşe göre çeşme bu tarihte yapılmış. Belki de

eski çeşme harap olduğundan bu yeni çeşmenin yapılması mecburiyeti doğmuştu. Çeşmenin genel görüntüsü son yıllarda yeniden elden geçirildiğini gösteriyor. Bu son tamiri sırasında zemin seviyesine yükseltilmemiş olması bir kayıp gibi görünüyor.

Bu hayırsever devlet adamının bazı kiskançlıklara kurban gittiğine dair rivayetler çok üzücü. Yine de Amasya ve Bursa'da bulunan ve adını bugüne kadar yaşatan eserlerine bakıp "kendi gitti adı kaldı yadigâr" diyerek teselli buluyoruz. Her iki şehirdeki onun adını alan iki mahalleyi de unutmamalıyız.

Barkan'ın yayınladığı "Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri"ne göre mahallenin üç ayrı tarihteki nüfus verileri şöyleydi:

Resim 3: Çeşme

Mahalle	Avârız Hanesi ^a / Mücerred (Bekâr)			Kiracı		
	1487	1521	1573	1487	1521	1573
Bayezid Paşa	35/4	13/1	112	9	-	25

Bu rakamlar, bekârları ve kiracıları saymasak bile mahallenin yaklaşık yüz sene içinde nasıl büyüdüğünü gösteriyor. Bu durumda 1573 yılında bu mahallede ortalama 500 gerçek hane bulunduğunu ve bunun yine ortalama 2500 kişiye denk düştüğünü söyleyebiliriz ki bu rakam mahallenin nüfus yoğunluğunu göstermesi bakımından önemlidir. 1521 sayımında hane sayısının çok azalması, XVI. yüzyıl başlarında Bursa'da görülen veba salgınıyla ilişkili olmalıdır. 1573 sayımında 174 mahalle yer almış ve bunlar

arasında sadece 35'inin avârız hanesi sayısı yüzün üzerinde olmuştur ki bunlardan biri de Bayezid Paşa Mahallesi'dir.

Her mahallede olduğu gibi Bayezid Paşa Mahallesi'nde de önemli kişiler yaşamış, medresede büyük âlimler görev yapmış, pek çok hayırsever evlerini, mülklerini, paralarını bu mahalledeki hayır eserlerine vakfetmişti. Her Bursa Mahallesi'nde olduğu gibi bu mahallede de "Mahalle Avârız Vakfı" kurulmuştu. Mesela bu vakfın 1205/1791 yılına âit muhasebe kaydı B 240 Numaralı Bursa Kadı sicilinde aynen şöyle yer almıştır:¹⁰

Resim 4: Bayezid Paşa Mahallesi Uydu Fotoğrafi

Bâyezid Paşa Mahallesi Avârızı	
<i>Muhâsebe-i mahsûlât ve ihrâcât-ı evkâf-ı müslimîn berâ-yı mühimmât-ı mescid-i şerîf ve 'avârız ve nüzûl-i mahalle-i Bâyezid Paşa der-Bursa der-zamân-ı Hâfız İbrahim Efendi kâimmakâm-ı mütevellî bi'l-vakf-ı mezbûr fi gurri Muharremi'l-harâm sene 1205 ilâ gâyeti Zil'ı-hiceti's-şerîfeti's-seneti'l-merkûm.</i>	
[Hafız İbrahim Efendi'nin mütevellî kaymakamlığı döneminde 1 Muharrem 1205 – 30 Zilhicce 1205 (10 Eylül 1790/30 Ağustos 1791) tarihleri arasındaki Bayezid Paşa Mahallesi avârız ve nüzûl ve Mescid-i Şerif giderleri için kurulan Müslüman vakıflarının bir yıllık gelir ve gider muhasebesi.]	
<i>Asl-ı mâl-ı vakf</i> [Vakfın asıl malı]	710 kuruş
<i>Vakf-ı merhûme Ümmühân berâ-yı mevlüdiye</i> [Merhûme Ümmühân Hanım'ın Mevlit vakfı]	40=750 kuruş
<i>Murâbaha fi sene kâmile</i> [Bir yıllık murâbaha geliri]	1 rub' 92,5 kuruş
<i>Minhâ el-mesârif</i> [Masraflar]	
<i>Vazife-i imâm</i> [İmamın maaşı]	10 kuruş
<i>Vazife-i müezzin</i> [Müezzinin maaşı]	3 kuruş
<i>Berâ-yı helvâ</i> [Helva için]	10 pâre 3 kuruş
<i>Berâ-yı revgan-ı zeyt</i> [Zeytin yağı için]	5 pâre 3 kuruş
<i>Berâ-yı şem'-i 'asel</i> [Bal mumu için]	2,5 kuruş
<i>Berâ-yı hasır</i> [Hasır için]	0,5 kuruş
<i>Berâ-yı 'avârız ve nüzûl</i> [Avârız ve nüzûl için]	27,5 kuruş
<i>Berâ-yı ta'mîr-i mescid</i> [Mescidin tamiri için]	6 kuruş
<i>Berâ-yı ta'âmîyye</i> [Yiyecek için]	30 kuruş
<i>Vazife-i mütevellî</i> [Mütevellî maaşı]	10 kuruş
<i>Berâ-yı kırâet-i mevlidü'n-Nebîyyi 'aleyhi's-selâm</i> [Mevlid-i Nebî'nin okunması için]	10 pâre 4 kuruş
<i>Harc-ı muhâsebe</i> [Muhasebe harcı]	90 akçe
<i>Mesârif-i müteferrika</i> [Değişik harcamalar]	90 akçe
<i>Yekûn mesârif</i> [Harcamalar toplamı]	101 kuruş
<i>Vakf-ı mezbûrun zimemleridir</i> [Adı geçen vakfın alacaklarıdır]	
<i>Der-zimmet-i Kibaroğlu İbrahim mahallede</i> [Aynı mahalleden Kibaroğlu İbrahim'in zimmetinde]	100 kuruş
<i>Der-zimmet-i Tâbide Hasan mahallede</i> [Aynı mahalleden Tâbide Hasan'ın zimmetinde]	25 kuruş
<i>Der-zimmet-i Saraylı Ahmed mahallede</i> [Aynı mahalleden Saraylı Ahmed'in zimmetinde]	50 kuruş
<i>Der-zimmet-i Kâimmakâm Hâfız İbrahim Efendi</i> [Kâimmakâm Hâfız İbrahim Efendi'nin zimmetinde]	40 kuruş
<i>Der-zimmet-i es Seyyid Veyis mahallede</i> [Aynı mahalleden Seyyid Veyis'in zimmetinde]	40 kuruş
<i>Der-zimmet-i Şerife Hâtûn mahalle-i Fazlullah Paşa</i> [Fazlullah Paşa Mahallesi'nden Şerife Hâtûn'un zimmetinde]	15 kuruş

<i>Der-zimmet-i Şarlakoğlu Ahmed mahalle-i İncirlice</i> [İncirlice Mahallesi'nden Şarlakoğlu Ahmet'in zimmetinde]	45 kuruş
<i>Der-zimmet-i Demirci Süleyman mahalle-i Taşkın</i> [Taşkın Mahallesi'nden Demirci Süleyman zimmetinde]	50 kuruş
<i>Der-zimmet-i Dolabcı Ali mahalle-i İbni'l-Bezzâz</i> [Bezzazoğlu Mahallesi'nden Dolabcı Ali zimmetinde]	20 kuruş
<i>Der-zimmet-i es-Seyyid Sa'îd mahalle-i Çelebi Sultân</i> [Çelebi Mehmet Mahallesi'nden Seyyit Sait zimmetinde]	30 kuruş
<i>Der-zimmet-i Odabaşı Molla Mehmed mahalle-i İncirlice</i> [İncirlice Mahallesi'nden Odabaşı Molla Mehmet zimmetinde]	50 kuruş
<i>Der-zimmet-i Kômürcüoğlu Mustafa mahalle-i Çukur</i> [Çukur Mahalle'den Kômürcüoğlu Mustafa zimmetinde]	40 kuruş
<i>Der-zimmet-i es-Seyyid Ebu Bekir mahalle-i Hz. Emir</i> [Hz. Emir Mahallesi'nden Seyyit Ebu Bekir zimmetinde]	20 kuruş
<i>Der-zimmet-i Ali Beşe mahalle-i Hacı Seyfeddin</i> [Hacı Seyfettin Mahallesi'nden Ali Beşe zimmetinde]	10 kuruş
<i>Der-zimmet-i Demirci es-Seyyid Ahmed mahalle-i Taşkın</i> [Taşkın Mahallesi'nden Demirci Seyyid Ahmet zimmetinde]	20 kuruş
<i>Der-zimmet-i es-Seyyid Sâlih mahalle-i Tatarlar</i> [Tatarlar Mahallesi'nden Seyyit Salih zimmetinde]	65 kuruş
<i>Der-zimmet-i Nalbant Mustafa mahalle-i İncirlice</i> [İncirlice Mahallesi'nden Nalbant Mustafa zimmetinde]	50 kuruş
<i>Der-zimmet-i Artin zimmi mahalle-i Kaygân</i> [Kaygân Mahallesi'nden Zimmi Artin zimmetinde]	30 kuruş
<i>Virân hadika bedeli</i> [Viran bahçe bedeli]	60 kuruş
<i>Yekûn zimem</i> [Toplam alacak]	755 kuruş

Bu muhasebe kaydından anlaşıldığı kadarıyla 1205 (10. Eylül 1790/30. Ağustos 1791) senesinde Hafız İbrahim Efendi, Bayezid Paşa Mahallesi Avârız Vakfı'nın mütevellî kaymakamıydı. Vakıf, diğer mahalle avârız vakıfları gibi bu mahallenin mescidinin giderleri ve mahalle halkının avârız ve nüzûl vergilerinin ödenmesi için kurulmuştu. Mal varlığı 710 kuruştur. Ümmühân Hatun, adı geçen vakfa Mevlit okunmak üzere ayrıca 40 kuruş vakfetmişti. Vakfın parası "murâbaha" usûlüyle çalıştırılmış ve 10 Eylül 1790/30 Ağustos 1791 tarihleri arasında 92,5 kuruş gelir elde edilmişti.

Bu caminin bir adıda "Çatal Mescit" idi. Çeşmenin önünden doğuya dönülünce iki sokakla karşılaşılır. Soldakinin adı "Çatal Sokak"tır. Çatal Çıkmazı ve Çatal Sokak!.. Bu sokaklardan dolayı halk camiye Çatal Mescit demiş olabileceği gibi aksi de düşünülebilir. Eski mülk satışı kayıtlarında sokak isimlerinin yer almaması şehir tarihi araştırmaları yapanlar bakımından bir talihsizliktir. En eski mahallelerimizin adını biliyor ancak ne yazık ki çoğunlukla sokak isimlerini bilemiyoruz.

Bayezid Paşa Medresesi: Caminin batı duvarındaki "Hocataşkın Mahallesi Okul Sokak" levhasını takip ederek yukarıya doğru biraz yürüyünce sağda, köşede bir evle karşılaşılır. Evin alt katı üç sıra tuğla, bir sıra kesme taşla örülmüştür. Alttaki duvar kalıntısı Bayezid Paşa Medresesi'ne aittir. Veziriazam Bayezid Paşa'nın Bursa'daki asıl hayratı bu medresedir. Mescidi bunun yanında çok küçük ve sönük kalmaktadır. Medrese, 1934 yılında yok pahasına satılmış, yerine evler yapılmıştır. Daha yıkılmadan önce A. Gabriel'in yaptığı doğu kolunu gösteren rölvösinden başka elimizde medrese binası hakkında bizi aydınlatacak pek fazla bilgi yoktur.

Resim 8: Medresenin Kuzey duvarı

Gabriel'in 12 hücreli olarak çizdiği medrese plânına göre bina 30.00 m. genişliğinde, 24 m. derinliğinde, dersane de 7 x 5.5 m. ebadında imiş. Ancak 28 Rebi'ul-Evvel/30 Kânûn-i Sâni 1853 tarihli bir vesikada, "Bâyezid Paşa'nın ismiyle müsemma mahallede inşa ettiği kiremit örtülü on bâb odayı hâvi kârgîr medresenin" 40.000 kuruşla tamirinden söz edilmektedir."

Kepecioğlu, "Bursa Kütüğü" adlı eserinde bir büyük dershanesi ve 11 odası olduğunu, üzeri kurşun kaplı iken kurşunlar satılarak kiremit örtüldüğünü ve bu iş için 1853'te 4.000 kuruş harcadığını bildirmektedir. Bu tür binalardaki mimari simetri düşünülürse 12 oda olması akla daha yakın gelmektedir. Şüphesiz Restitüsyon planına temel oluşturacak esaslı bir araştırmadan sonra bu durum açıklığa kavuşturulabilir.

Gabriel'e göre odaların çoğu dairevi, köşelerdekiler çapraz tonozla örtülü idi. Bugün binadan kalan kuzey-doğu ve kuzey-batı köşelerindeki duvar kısımlarıdır. Köşeler iri taşlarla, yanlar kesme taş ve üçlü tuğla sıralarla işlenmiştir. Kuzey duvarında görülen yuvarlak penceresi ve duvar işçiliği çok muntazamdır. Bu pencere kapatılmış, sağ tarafına yeni bir pencere açılmıştır. Zemin seviyesinde sıvalar döküldükçe alttan orijinal duvar kalıntılarının çıktığı görülmektedir.

Biraz daha yürüyüp sağa dönünce bir sokağa, daha doğrusu Medrese Çıkmazı'na girilir. Medrese Çıkmazı'nda görülen duvar kalıntıları dershaneye ait olmalıdır. Burada da köşelerde iri kesme taşlar kullanılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla medreseden kalan duvarların çoğu, üzerine yapılan evlerin altında kaldığı için görülmemektedir. Sakinlerinden birisinin verdiği bilgiye göre içeride hâlâ yaklaşık bir metre kalınlığında duvar kalıntıları bulunmaktadır. Başka bir kişi de avluda havuz bulunduğunu söylemiştir. Bütün bu bilgilerin yerinde araştırılması ve bazı sondajlara başvurulması gerektiği anlaşılmaktadır. Kâmil Kepecioğlu, 1324/1908-1909 yılında medresenin 30 talebesi olduğunu bildiriyor ki bu son zamanlara kadar bu eğitim yuvasının faal olduğunu gösterir.

Resim 9: Medresenin Güney cephesinden kalıntılar

Bayezid Paşa, bu medrese ve camiinin masraflarını karşılamak için İnegöl'deki Helâlce, Fedalar ve İlarıslan köylerini satın alarak buraya vakfetmişti. Ayrıca yine İnegöl'de Akhisar Köyü'nde vakıf değirmenleri vardı. Bu iki eserine gelir getirmek düşüncesiyle Tahtakale'deki Yoğurt Hanı'nı da yaptırmış ve ayrıca 5 dükkân vakfetmiştir. Bu gün geride bir-iki duvar parçası kalan bu hanın alt katında 21, üst katında 25 odası olduğu bilinmektedir.

Resim 10: Amasya Kaya Kitabesi. (Prof. Dr. Ali Yardım'dan alınmıştır)

Bursa mahkeme sicillerinden elde edilen bilgilere bakılırsa, medresede bir imamın görev yaptığı, ayrıca hemen yanında, medreseye ait "sebil dört bab âbhâne/hela" bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bayezid Paşa soyundan gelen Ali Çelebi, 1519'a kadar Bayezid Paşa ve Çelebi Sultan Mehmed vakıflarının mütevelliliğini yapmıştı. Bu zat, Feylesof oğlu Mevlânâ Mehmet Çelebi'nin oğludur. Tahtakale'deki Yoğurt Hanı'nı da o kiraya veriyordu. Anlaşıldığı kadarıyla mütevellilik daha sonra kız kardeşi Feylesof oğlu Mehmet'in kızı Hanım'a geçmiş ve bu kadın 1552'den önce, medrese vakfını yönetmiştir.

Medresenin müderrisleri arasında Şehzâde Korkut'a nedim olan ve "Deli Birader" diye şöhret yapan Mehmet Gazâlî Efendi de vardı. Başka belgelerle birlikte yukarıda sözünü ettiğimiz Ayşe Hanım'ın ev vakfı da gösteriyor ki, Bayezid Paşa Mahallesi'ne, "Bayezid Paşa Medresesi Mahallesi" de deniliyordu. Bu kayıt, mahalleye bu adın verilmesinde medresenin birinci derecede etkili olduğunu gösteriyor.

Bayezid Paşa Türbesi: Bayezid Paşa, henüz hayatta iken medresesinin arkasında, kendisi için bir türbe de yaptırmak istemişti. Baykal'ın, büyük bloklar hâlindeki temellerinin Yeşil Külliyesi'nin doğusunda arsa hâline gelmiş olan mezarlık içinde görülebildiğini bildirdiği türbeden günümüzde bir iz kalmamıştır. Ayverdi, türbenin temellerinin dershaneye yakın bir yerde atıldığını söylüyor ki bu durumda "Medrese Çıkmazı"nın, yani asfalt yolun altında kalmış olmalıdır. Bazı mahalle sâkinleri, yakın zamana kadar şu anda medresenin batısında bulunan ağaçların altında bazı mezar taşlarının bulunduğunu söylemişlerdir ki bu, bir zamanlar burada bir hazire bulunduğunu gösterir. Baykal'ın sözlerinden de burada zamanla geniş bir hazirenin oluştuğunu çıkarmak mümkündür. Oğlu İsa Bey'in bu türbe civarında gömülmüş olması da hazirenin varlığına işaret etmektedir.

Sonuç olarak Bayezid Paşa, XV. yüzyılın büyük Osmanlı

devlet adamlarındandır. Önemli olaylarda rol almış, mühim kararların verilmesinde etkili olmuş, Sultan Çelebi Mehmed'e yakınlığı ve hizmetleriyle tanınmış, özellikle Amasya ve Bursa'nın imarıyla temayüz etmiştir. Vakıflarının çokluğu ve zenginliği hayırseverliğini, insan odaklı hizmetlere yaklaşımını göstermesi bakımından önemlidir.

Bayezid Paşa'nın asıl büyük külliyesi Amasya'dadır. Merkezinde Yeşil Cami tarzında bir cami, medrese ve imaret bulunan bu külliye, Bursa'da yaptırdığı külliyesinden çok daha büyük ve zengindi. Paşa, Amasya'daki hayır hizmetleri için hazırlattığı ve 1418 ve 1420 tarihlerini taşıyan vakfiyelerinden birini Yeşilirmak kenarında bir kaya üzerine kazdırmıştı ki hâlâ yerinde durmaktadır.²³

8 "Avarızın Osmanlı maliyesinde, vergi ve bütçe terimi olarak birbirine bağlı anlamları vardır. Osmanlılarda vergi ve nüfus tesbitleri aile (hane) sayımına dayanır, sayımlarda da vergi verebilecek durumda olan nüfus esas kabul edilirdi. Bu sebeple sadece aile reisleri ve ailelerin kazanç sağlayabilecek durumda olan erkek fertleri sayılır, bu sonuncular mücerred (bekâr) olarak gösterilirdi. ... Avarız haneleri, vergilendirilebilir yahut fiilen vergilendirilmiş olan haneleri gösterirdi... Avarız adı altında toplanan vergide ise dört beş gerçek hâne bir avarız hanesi sayılırdı. Bunlar avarız hanelerine dağıtılan vergiyi kendi aralarında paylaşırlar ve öderlerdi". (Halil Sahillioğlu, "Avarız", Diyanet İslâm Ansiklopedisi, IV, 108).

KAYNAKLAR

- 1 Makrama, perde veya yatak çarşafı demektir.
- 2 Bursa'daki mahalleler konusunda bkz. Köseoğlu, Neşet, Tarihte Bursa Mahalleleri (XV. ve XVI. Yüzyıllarda), Bursa, 1946; Baykal, Kazım; Bursa ve Anıtları, İst. 1982.
- 3 Aydın Taneri, "Bayezid Paşa", Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul. 1992, V, 242-243.
- 4 Kamil Kepecioğlu, Bursa Kütüğü, II, 219.

- 5 Kamil Kepecioğlu, age, I, 238; II, 335.
- 6 Kamil Kepecioğlu, age, I, 239.
- 7 Ömer Lütfi Barkan, - Enver Meriçli, Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I, Ankara, 1988, s. 7.
- 9 Ömer Lütfi Barkan, - Enver Meriçli, age, 1988, s. 7.
- 10 Ahmet Yılmaz, B 240 Numaralı Bursa Mahkeme Defteri, (Basılmamış Y. Lisans Tezi), U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2001, s.196.
- 11 Bursa Şeriye Sicilleri, A 5/5, 189b.
- 12 Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s. 33; Kamil Kepecioğlu, age, I, 239.
- 13 Albert Gabriel, Une Capitale Turque Brousse Bursa, Paris, 1958, s. 156.
- 14 Gabriel, age, s. 156-157.
- 15 Mefail Hızlı, Bursa Medreseleri, İstanbul, 1998, s. 88-89.
- 16 Kepecioğlu, age, I, 239.
- 17 E. Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Murad Devri, İstanbul, 1972, II, 118.
- 18 Kamil Kepecioğlu, age, I, 239.
- 19 Kamil Kepecioğlu, age, I, 130.
- 20 Mefail Hızlı, age, s. 89, 90.
- 21 Kamil Kepecioğlu, age, III, 235.
- 22 E. Hakkı Ayverdi, age, II, 132; Kazım Baykal, Bursa ve Anıtları, 3.baskı, Bursa, 1993, s. 142-143.
- 23 Bkz: Ali Yardım, Amasya Kaya Kitabesi (Bâyezid Paşa İmâretî Vakfiyesi), Ankara, 2004.